

УДК 327:32.019

Римський клуб і організація трансдисциплінарних проектів з довгострокового прогнозування глобальних проблем

Володимир Горбатенко,
доктор політичних наук, професор,
заступник директора Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Розглядаються історія та розвиток ідейно-теоретичного потенціалу Римського клубу. Охарактеризовано його найбільш впливові доповіді кінця XX – початку XXI століть.

Ключові слова: Римський клуб, футурологія, глобалізація, інноваційний розвиток, місцеве самоврядування.

The history and development of the ideological and theoretical building of the Club of Rome's has been reviewed. The most influential reports of late 20th and early 21th centuries has been characterized.

Keywords: *Club of Rome, futurology, globalization, innovational development, local government.*

Рассматриваются история и развитие идейно-теоретического потенциала Римского клуба. Охарактеризованы его наиболее влиятельные доклады конца XX – начала XXI веков.

Ключевые слова: *Римский клуб, футурология, глобализация, инновационное развитие, местное самоуправление.*

Римський клуб (Club of Rome) належить до найвідоміших центрів світової футурологічної думки. Він був створений у 1968 році за ініціативою західних вчених Ауреліо Печчеї і Александра Кінга як міжнародна неурядова організація, не пов'язана з політичними партіями, класами, ідеологіями, що об'єднує до ста відомих учених, управлінців, підприємців, політичних діячів з різних країн світу. Штаб-квартира організації знаходиться в Парижі. У Римського клубу немає штату й формального бюджету. Його діяльність координується виконавчим комітетом, що складається із 12 осіб. Посаду президента клубу послідовно обіймали: Ауреліо Печчеї (1969 – 1984 рр.); Александр Кінг (1984 – 1990 рр.); Рікардо Діес-Хохлайтнер (1990 – 2000); Ель Хасан ібн Талал (2000 – 2006). З 2007 року клуб очолюють співголови Ашок Хосла і Еберхард фон Кербер.

Від самого початку існування Римського клубу було визначено, що членами цієї поважної міжнародної організації можуть стати лише ті люди, які не займають офіційних урядових посад і не представляють інтереси якихось країн. Члени клубу в якості основних цілей його діяльності визначили: дати суспільству методіку, за допомогою якої можна було б науково аналізувати проблеми людства, пов'язані з фізичною обмеженістю ресурсів Землі, бурхливим ростом виробництва і споживання; застерегти людство щодо критичної ситуації, яка склалася у світі; визначити для суспільства заходи доцільного управління, досягнення „глобальної рівноваги” [1, с. 3]. Виходячи з цього, поступово Римський клуб перетворився на осередок для організації трансдисциплінарних проектів з довгострокового прогнозування глобальної проблематики.

Крім дійсних, до Римського клубу входять почесні й асоційовані члени. Його роботі сприяють більше 30 національних асоціацій Римського клубу, які ведуть у своїх країнах пропаганду його концепцій. Однією з таких організацій є Українська асоціація Римського клубу. У 2005 р. вона була офіційно зареєстрована як громадська організація, діяльність якої спрямована на популяризацію в українському суспільстві ідей Римського клубу та їхній розвиток в умовах викликів, що постали перед Україною; формування сучасної стратегії розвитку України в контексті глобалізації та європейського цивілізаційного вибору; сприяння впровадженню в Україні принципів „сталого (збалансованого/гармонійного) розвитку” та „еко-соціальної ринкової економіки”; підтримку процесу постіндустріальної

модернізації України. Асоціація тісно співробітничала з Європейським центром підтримки Римського клубу (Відень, Австрія) і національними асоціаціями Римського клубу в Європейському Союзі. Дійсним членом Римського клубу є український вчений Богдан Гаврилишин, почесним членом – президент Національної академії наук України академік Борис Патон.

Тривоги членів клубу щодо подальшого розвитку людства знайшли відображення вже в першій доповіді „Межі росту” (1972), підготовленої Денісом Медоузом з колегами на основі моделі „Світ-3”, розробленої професором Масачусетського технологічного інституту Джеєм Форестером. Автори, зокрема, зазначали: „Людина побачила межі світової системи й ті обмеження, які вони накладають на чисельність населення Землі та діяльність людей. Сьогодні більше, ніж будь-коли, людина прагне все швидше нарощувати кількість оброблюваної й населеної землі, виробництва, споживання, затрат та ін., сліпо вірячи, що середовище її існування витримає подібну експансію, що інші поступляться їй місцем, що наука і техніка ліквідують всі перешкоди на її шляху. Ми хочемо встановити той рівень, на якому прагнення до росту світового співтовариства розвиватиметься від зниження соціальної і політичної напруги до підвищення рівня життя кожної людини. Другою метою було допомогти визначити й дослідити основні чинники, що впливають на довгострокову поведінку світової системи, та їх взаємодію. Ми впевнені, що необхідної тут суми знань отримати не можна, якщо концентрувати увагу, як це часто робиться, на національних системах і короткостроковому аналізі. Ми не збиралися створювати футурологічний проєкт. Він повинен був стати і став аналізом існуючих тенденцій, їх впливу одна на одну, їх можливих результатів. Наша мета – попередити про світову кризу, яка може виникнути, якщо дозволити цим тенденціям розвиватися в тому ж напрямку, і тим самим запропонувати внести зміни в політичні, економічні, соціальні системи, щоб виключити можливість подібних криз” [2].

У 1974 році вийшла друга доповідь Римського клубу з авторством Михайла Месаровича і Едуарда Пестеля „Людство на роздоріжжі”, присвячена проблемі „органічного росту” і „збалансованого розвитку”. У доповіді світ було представлено як живий організм, в якому кожен регіон і кожна країна повинні виконувати свою особливу функцію у взаємозалежному світовому співтоваристві. Зазначалося, що стихійний розвиток економіки є нераціональним, що вона вимагає планового управління на глобальному рівні. Цій проблемі значною мірою було присвячено також доповідь наукового колективу під керівництвом Яна Тинбергена „Перегляд міжнародного порядку” (1975), в якій було зосереджено основну увагу на ідеї „нового міжнародного економічного порядку”, що активно почала розроблятися в той час країнами третього світу. У доповіді пропонувалось провести міжнародну валютну реформу, впорядкувати торгівлю, прийняти дійові заходи по збільшенню

виробництва продовольства, повноправно включити країни, що розвиваються, в міжнародну систему поділу праці. Спільна діяльність людей усюї планети має виключити егоїстичні дії заради власної вигоди. Йшлося також про необхідність перегляду поняття національного суверенітету, який, на думку авторів доповіді, заважає органічно розвиватися світовому співтовариству [3].

Перші доповіді Римського клубу дали могутній поштовх у сфері глобального моделювання. Підтвердженням цього є те, що наприкінці 70-х років Римський клуб переорієнтував свою діяльність на пошуки перспектив виживання людства. Це засвідчують, зокрема, наступні доповіді: „Поза межами віку марнотратства” (1976, Д. Гарбор та ін.); „Цілі для людства” (1977, Е. Ласло та ін.); „Енергія: зворотний рахунок” (1978, Т. Монбріаль); „Не існує меж освіти” (1979, Дж. Боткін, Е. Ельманджра, М. Маліца). Отже, вже у перше десятиліття свого існування Римський клуб активно зайнявся вивченням широкого кола проблем людства, здатних визначально впливати на подальший розвиток планетарного співжиття. Детальний перелік цих проблем подає А. Печчеї у своїй всесвітньо відомій книзі „Людські якості” (1977): „Безконтрольне розселення людини по планеті; нерівність і неоднорідність суспільства; соціальна несправедливість, голод і недоїдання; широке розповсюдження бідності; безробіття; манія росту; інфляція; енергетична криза; вже існуюча чи потенційна нестача природних ресурсів; розпад міжнародної торгової і фінансової системи; протекціонізм; неграмотність і застаріла система освіти; заколоти серед молоді; відчуження; занепад міст; злочинність і наркоманія; вибух насильства і посилення поліцейської влади; тортури й терор; ігнорування закону й порядку; ядерне безумство; політична корупція; бюрократизм; деградація навколишнього середовища; занепад моральних цінностей; втрата віри; відчуття нестабільності і, нарешті, не усвідомлення всіх цих труднощів та їх взаємозв'язків – ось далеко не повний список або, вірніше сказати, клубок тих складних, заплутаних проблем, який Римський клуб назвав проблематикою” [4, с. 120].

У 80-і роки Римський клуб зосередився на всебічному дослідженні широкого кола проблем. Нове десятиліття відкрили одразу три доповіді: „Третій світ: три чверті світу” (1980, М. Гернье); „Діалог про багатство і добробут” (1980, О. Джаріні); „Дороговки в майбутне” (1980, Б. Гаврилишин). Поряд із зазначеними, 80-і роки ознаменувались наступними доповідями: „Імперативи співробітництва Півночі і Півдня” (1981, Ж. Сен-Жур); „Мікроелектроніка і суспільство” (1982, Г. Фрідрікс, А. Шафф); „Третій світ спроможний себе прогодувати” (1984, Р. Ленуар); „Майбутнє океанів” (1986, Е. Манн-Боргезе); „Революція босоногих” (1988, Б. Шнайдер); „За межами росту” (1988, Е. Пестель); „Межі спустошеності” (1989, О. Джаріні, В. Сіель); „Африка, що перемогла голод” (1989, А. Лемма, П. Маласка).

Доповідь українця за походженням Богдана Гаврилишина зафіксувала прагнення вчених цього періоду до пошуку шляхів, якими можуть розвиватися різні суспільства з тим, щоб, за словами відомого японського вченого і політика Сабуро Окіти, „не залишатися застиглими у тенетах вчорашніх поглядів, ідеологій і проблем”. Зазначена доповідь дотепер залишається актуальною. Характеризуючи в той час найпридатніший сценарій розвитку СРСР, учений, зокрема, зазначив: „Можливими наслідками спроби зберегти існуючий стан були б зростаючі невдоволення, ворожість і дисидентство, а потім спалахи насильства, що підсилювалися б окремими подіями, які вели б до розпаду Радянського Союзу. В результаті більшість нинішніх союзних республік стали б незалежними державами. Вони прагнули б зберегти свою незалежність протягом кількох десятиліть. Зазнавши радощів і гіркоти такої незалежності, вони, можливо, добровільно створили б більші об'єднання, подібні до Сполучених Штатів Європи або Середньої Азії, водночас, відповідно, зберігаючи свою культурну самостійність, як у сучасному Європейському Економічному Співтоваристві, Російська республіка також знайшла б своє місце у такій наднаціональній будові, де вона посіла б місце сильного партнера, але лише партнера” [5].

У своїй доповіді Б. Гаврилишин започаткував застосування методології аналізу ефективності держав з метою створення нової галузі, яку він називає „архітектурою суспільних устроїв”. Аналізуючи доповідь Б. Гаврилишина, С. Грабовський зазначає: „Йшлося не про чергову утопію, яка змалювала б „прекрасний новий світ”, а про суто наукову працю, що поєднувала три аспекти: аналітику, що мала пояснити, чому одні суспільства є ефективнішими за інші; рекомендації, яким чином і що саме змінити у соціально-економічному житті тієї чи іншої країни для підвищення ефективності економіки; прогностику, покликану окреслити вірогідність тих чи інших змін у різних країнах і можливі наслідки цих змін” [6]. Прогностичний потенціал доповіді українського вченого у подальшому був підтверджений розпадом СРСР, глобальними змінами в Китаї, зростанням загроз з боку ісламського фундаменталізму, нелінійністю сучасного вирішення соціальних проблем для різних країн, підвищеною увагою до проблематики інноваційного розвитку в рамках національних держав. Сьогодні Б. Гаврилишин продовжує наполягати на проголошених ним 1979 року ідеях й у своїх наукових розвідках веде мову про необхідність „поєднання політичної свободи, економічної ефективності, соціальної справедливості й симбіотичного співжиття з природою” [6].

Перевидану 2009 року доповідь Б. Гаврилишин доповнив спеціальним розділом „Україна: 20 минулих і 20 майбутніх років”, у якому міститься системне бачення перспектив становлення незалежної демократичної України [7]. У цьому розділі, зокрема, подаються шляхи виходу українського суспільства з кризового стану та напрями демократизації суспільно-політичного життя, підвищення ефективності управління

державою і суспільством. Важливою передумовою забезпечення ефективності суспільного розвитку Б. Гаврилишин вважає прихід до влади в усіх її гілках і на всіх рівнях нової справжньої політичної еліти – більш професійної і патріотичної, здатної діяти на основі сучасних інформаційно-комунікаційних засобів, наділеної мобілізаційним баченням майбутньої України. Для майбутнього демократичного розвитку України Б. Гаврилишин вважає необхідними інституційні зміни на основі децентралізації, ліквідації посад голів державних адміністрацій, забезпечення виборності на місцях. Поряд з цим вчений вважає за необхідне і прогнозує скорочення кількості партій до 5-7. Це мають бути партії європейського типу з чіткими ідеологіями, програмами, принципами внутрішньої і зовнішньої політики. В економічній сфері необхідно досягти темпів зростання ВВП до 8-10% щорічно з одночасним зниженням інфляції за рахунок інноваційного розвитку, зменшення адміністративних бар'єрів на шляху створення нових підприємств, поліпшення інвестиційного клімату, оптимізації податкової системи, забезпечення сталого економічного розвитку. У соціальній і гуманітарній сфері необхідно орієнтуватися на підвищення якості науки, освіти й охорони здоров'я. Науку й освіту слід тісно пов'язати з виробництвом, сферу охорони здоров'я – приватизувати за умови обов'язкового страхування й контролю держави за якістю надання медичних послуг.

Значний резонанс мала вище зазначена доповідь німецького громадського і політичного діяча Едуарда Пестеля, який зробив вагомий узагальнення у сфері науково-технічного прогресу та його соціальних наслідків, у з'ясуванні перспектив енергетичної і екологічної проблем, економічного росту, розвитку міжнародної політики. Вчений у своїй доповіді зазначає: „Дух відповідальності повинен і може пройти крізь усі місцеві державні й регіональні кордони, щоб люди, на ділі навчені вирішувати свої місцеві проблеми, були духовно і практично підготовлені до вирішення проблем, які зачіпають наше глобальне всесвітнє надбання – океани, довкілля, повітря, яким ми дихаємо, – і, головне, щоб озброїти людей для боротьби з небезпекою, яка загрожує їх духовному і моральному багатству – людським цінностям, до яких відноситься усвідомлення своїх обов'язків і своїх прав, терпимість і повага до різних вірувань і різних рас і, нарешті, але не в останню чергу, до нашої соціальної і культурної спадщини – основи подальшого соціального і культурного прогресу. Саме тут лежить головна можливість відкрити перед світом дорогу до органічного росту і розвитку” [8, с. 239].

90-і роки розпочалися узагальнюючим звітом Римського клубу під назвою „Перша глобальна революція” (1991, А. Кінг, Б. Шнайдер). Цей звіт привернув увагу до наступного: участі кожного в пошуках шляхів подолання взаємопов'язаного комплексу сучасних проблем; визнання того, що можливість конструктивних змін коріниться в мотивах і цінностях, які визначають нашу поведінку; розуміння того, що поведінка

націй і суспільств відображає поведінку окремих членів цих суспільств; попередження щодо недоцільності очікування відповідей на проблеми від лідерів урядів й необхідності малих але мудрих рішень, що відображають рівень свідомості мільйонів простих людей; забезпечення вимоги, згідно з якою будь-який привілей на індивідуальному чи національному рівні повинен супроводжуватися належною відповідальністю [1, с. 6-7].

Особливу увагу автори доповіді звернули на проблему місцевого самоврядування. На їхню думку сенс привернення уваги до цієї проблеми пов'язаний з новим викликом часу, який підштовхує до необхідності створення концепції сучасного світового розвитку, покликаної встановити орієнтири майбутнього існування людства в умовах зведеної до мінімуму конфліктності. Вчені вважають очевидним парадоксом сучасного світу наявність в умовах подальшого розвитку загальної інтегративної тенденції прогресуючої суспільної протидії всьому тому, що розцінюється як надмірна централізація. Подібні відцентрові тенденції, на думку аналітиків, пов'язані не лише з труднощами суспільного існування в рамках застарілих політичних систем, а і з потягом до національної самосвідомості, котрий є „загальнолюдською потребою” й виток якого „приховані у темряві століть”. І все це відбувається в умовах, коли людство буквально придушене тягарем глобальних соціально-економічних проблем сучасності, в першу чергу катастрофічної засміченості довкілля, недостатності енергоресурсів, нестабільного характеру забезпеченості жителів Землі продовольством, стрімкого зростання населення, розростання міст та ін. До того ж, названі проблеми мають стійку тенденцію до постійного поглиблення і зростання. За цих умов намагання розв'язати глобальні проблеми на загальносвітовому рівні та зусиллями окремих держав є недостатніми і безперспективними.

Важливість концепції А. Кінга і Б. Шнайдера, у якій знайшла відображення проблема взаємозв'язку на сучасному етапі цивілізаційного поступу місцевого (регіонального) самоврядування і глобальних проблем сучасності, не викликає сумніву. Її втілення у суспільно-політичну практику потребує переорієнтації частини завдань, пов'язаних із вирішенням глобальних проблем на місцевий рівень. За сучасних умов, зі слів авторів доповіді, щоб досягти управління, заснованого на балансі стійких інтересів, важливо сформувати „багатоступінчасту систему прийняття рішень, важливим принципом якої було б обговорення питань і розробка рішень на рівні, найближчому до того прошарку суспільства, який найбільшою мірою відчуває на собі сприятливі чи несприятливі наслідки цього рішення” [9]. Пошуки розв'язання глобальних проблем, на думку авторів проєкту, мають відбуватися на всесвітніх форумах, однак окремі конкретні питання потребують оптимальних рішень представників міст і самоврядних структур. Для цього замало простої інтерпретації розпоряджень центрального уряду, оскільки останній навряд чи зможе враховувати усі місцеві проблеми. Лише переорієнтація частини завдань

глобального характеру на місцевий рівень зможе оптимізувати роботу центральних органів влади й посприяти процесові гуманізації державної бюрократично-управлінської системи.

У зв'язку з висловленою авторами доповіді ідеєю осмислення місцевого самоврядування і глобальних проблем сучасності у тісній взаємозалежності можна сформулювати можливі напрями практичних дій для розв'язання проблеми, яка постала тепер і може значно загостритись у найближчому майбутньому. До таких варто віднести:

1) надання місцевим органам влади мінімальних можливостей самостійного законодавчого і практичного вирішення екологічних, ресурсозберігаючих, правозахисних та ін. проблем;

2) розв'язання проблеми максимальної самозабезпечуваності на рівні місцевих громад і адміністративно-владних самоврядних структур;

3) урахування динамічного характеру суспільного розвитку на локально-місцевому рівні й практичних можливостей останнього до „швидкого реагування” щодо мінливого характеру й постійного ускладнення та наростання глобальних проблем;

4) всебічне сприяння активізації участі місцевих організаційних структур різних держав у розширенні системи міжнародних організацій, інтернаціоналізації загальнодемократичного процесу і подолання ізоляціонізму;

5) забезпечення формування в низових адміністративних самоврядних структурах „зустрічних” умов для виникнення якісно нової державності з плюралістичним підходом до характерних особливостей і відмінностей регіонального й місцевого розвитку, важливою спільною рисою яких має стати домінування об'єднаних політичних моделей над тими, що відкривають „щлюзи” національного і суспільного розбрату та стоять на перешкоді новітньої стратегії розвитку людської цивілізації.

У 90-і роки минулого століття для діяльності Римського клубу характерні пошуки альтернативної цивілізації, розробка ідей про уміння обходитись наявними ресурсами. Це знайшло відображення в доповідях: „Здатність управляти” (1994, Е. Дрор); „Скандал і ганьба: бідність і недорозвиненість” (1995, Б. Шнайдер); „Брати природу до уваги: до національного доходу, що сприяє життю” (1995, В. Ван Дирен). На порозі ХХІ ст. вчені Римського клубу особливу увагу звернули на необхідність глибокого усвідомлення світовим співтовариством неекономічних і нематеріальних проблем як невід'ємних елементів задоволення потреб людини. Йдеться про доповіді: „Фактор чотири: подвійний добробут – зменшене вдвічі використання ресурсів” (1997, Е. Вайцзеккер); „Межі соціальної єдності: Конфлікти і розуміння в плюралістичному суспільстві” (1997, П. Бергер); „Як ми повинні працювати” (1998, О. Джаріні, П. Лідтке); „Управління морями як глобальним ресурсом” (1998, Е. Манн-Боргезе); „У Мережі: гіпотетичне суспільство” (1999, Ж.-Л. Цебріан).

Володимир Горбатенко

У резонансній доповіді „Фактор чотири...” група західних учених під керівництвом Е. Вайцеккера висловила ідеї, основним мотивом яких є обґрунтування раціонального використання ресурсів, забезпечення, не збільшуючи обсягів виробництва, подвоєння випуску кінцевого продукту в сільському господарстві та промисловості. В основу цього проєкту вченими закладено ідеї, спрямовані на подолання споживацької психології, підвищення ефективності використання ресурсів, подолання дисбалансу у використанні робочої сили, відмову від невиправданих невиробничих витрат, переробку відходів виробництва, встановлення контролю над ринком та ін. Чимало ідей Е. Вайцеккера використовуються в економіці США й ряду європейських країн. Впровадження ідей цієї доповіді визначило шлях до створення сучасної економіки й розвинутого суспільства, здатного ефективно реагувати на виклики глобалізації.

У першому десятилітті ХХІ ст. ключовими напрямками діяльності Римського клубу постали глобальне моделювання соціальних систем, побудова комп'ютерних моделей світу, дослідження специфіки буття людини в сучасному світі, формування нових цінностей, аналіз перспектив розвитку людської цивілізації, критика негативних тенденцій розвитку західної цивілізації, пошук шляхів гуманізації людини і світу, охорона довкілля. Свідченням цього є наступні доповіді: „Гуманізм перемагає” (2000, Р. Мон); „Інформаційне суспільство і демографічна революція” (2001, С. Капіца); „Мистецтво заставляє думати” (2002, Ф. Фестер); „Подвійна спіраль навчання й роботи” (2003, О. Джаріні, М. Маліца); „Межі росту – через 30 років” (2004, Д. Медоуз та ін.); „Межі приватизації” (2005, Е. Вайцеккер); „Майбутнє людей з обмеженими можливостями у світі” (2005, Р. де Гарсія); „Переосмислення цивілізації: розв'язання конфлікту в людській сім'ї” (2006, М. Тігранян); „Фактор п'ятий: перетворення глобальної економіки на основі 80% покращення у продуктивності ресурсів” (2009, Е. фон Вайцеккер, Ш. Деша, К. Харгроуз, М. Сміт, П. Стасинопулос); „Синя економіка” (2009, Г. Паулі).

Доповіді Римського клубу цього періоду засвідчують прагнення вчених до неогуманізму: надання конкретних пропозицій щодо інтеграції суспільства з людьми, які страждають обмеженими можливостями у світі з метою захисту людське різноманіття і сприяти включенню останніх до активного суспільного життя (Р. де Гарсія); подолання нерівномірності темпів розвитку людського суспільства, що може спричинити міжцивілізаційне протистояння у світі (М. Тігранян); застосування інновацій з метою покращення використання ресурсів і підвищення енергетичної продуктивності з метою масового підвищення добробуту людей різних країн (Е. фон Вайцеккер, Ш. Деша, К. Харгроуз, М. Сміт, П. Стасинопулос); розробка конкурентоздатних проєктів, які прокладуть шлях до стабільної економіки у багатьох зонах ризику (Г. Паулі).

Велику роль в умовах сучасного розвитку відіграла доповідь „Межі приватизації”, в якій вперше було здійснено глибокий аудит приватизаційних процесів у всьому світі за останні десятиліття. У ній висвітлено історичний розвиток процесів глобалізації й лібералізації економіки, проаналізовано досвід понад 50 найкращих і найгірших прикладів приватизації у світі. На цій основі було запропоновано рекомендації щодо політики і дій, які б забезпечили оптимальний баланс між можливостями й відповідальністю держави й приватного сектору з урахуванням всезростаючої ролі громадянського суспільства [10]. Характеризуючи цю доповідь, президент Римського клубу принц Ель Хасан ібн Талал зазначив, що її розділ „Уроки приватизації” має стати обов’язковим для уважного ознайомлення національних політиків та провідних менеджерів усього світу.

У доповіді „Фактор п’ятий” автори привертають увагу до інноваційних проектів останніх 15 років у різних сферах соціального розвитку. Вони вважають, що завдяки реалізації подібних проектів цілком можливим є покращення ситуації з використанням ресурсів і підвищенням продуктивності використання енергії з метою підвищення добробуту людей в усьому світі. Автори підходять до проблеми довгострокового стійкого розвитку людства на планеті з наступної точки зору: або людство, використовуючи свої знання і навички, змінить способи взаємодії з довкіллям або довкілля змінить свій спосіб взаємодії з людством. При цьому основний акцент у доповіді зроблено на досягненні 80% підвищення ефективності використання ресурсів, конкретних технологіях і рішеннях, а також способах глобального застосування інноваційних рішень і технологій з метою модернізації економічної системи на користь вирішення проблем зміни клімату, дефіциту прісної води, голоду, відходів [11].

Особливу зацікавленість світової громадськості викликав один із останніх проектів Римського клубу „Синя економіка”, ініційований Гюнтером Паулі. Він спрямований на те, щоб знайти сто кращих технологій, які підказує сама природа. Вчений, зокрема, переконаний, що за допомогою інновацій можна допомогти вирватися з бідності 40 мільйонам фермерів, які вирощують каву, використовуючи перероблену сировину для того, щоб вирощувати гриби шіітаке. Досить перспективною справою він вважає також виробництво титанової сталі з органічних матеріалів, наприклад, шовку тутових шовкопрядів. У цьому разі не треба витратити велику кількість енергії на транспортування і виплавку залізної руди. Більше того, плантації тутового дерева допоможуть відновлювати безплідні землі і освоювати пустелі. Поряд з цим автор пропонує застосування природних способів уникнення пожеж, методологію використання шовку в медицині, технології отримання електроенергії за рахунок різниці температур, новітні засоби пом’якшення змін клімату та ін.

Останнім з представлених на сьогодні проектів Римського клубу стала доповідь норвезького економіста і футуролога Йоргена Рандерса

„2052: Глобальний прогноз на наступні сорок років” (2012). Вчений основною причиною глобальних проблем людства вважає відсутність довгострокового планування в середовищі тих, хто приймають суспільно значимі рішення. Він попереджає про реальність ризиків, пов’язаних з брутальним вторгненням людини в навколишнє середовище. Неадекватна діяльність людини призведе до глобального потепління, яке обернеться засухами, повенями і пожежами, нестачею продовольства, зростанням нерівності й виникненням глобальних конфліктів.

Аналіз дослідницької діяльності Римського клубу засвідчує цілий ряд особливостей його діяльності. До таких особливостей насамперед слід віднести підвищену увагу організації до прогнозної складової, що сягає своїми витокami 60-х років ХХ ст., коли Організація економічного співробітництва і розвитку запропонувала Еріху Янчу, одному з майбутніх засновників Римського клубу, зайнятися в рамках спеціальної дослідницької програми вивченням питання про співвідношення прогнозування і планування. Внесок цього вченого у з’ясування зазначеної проблеми відіграв значну роль у подальших дослідженнях науковців Римського клубу. Так, у дослідженні, названому „Перспективи технологічного прогнозування”, було визначено тенденцію до інтеграції прогнозування і планування, яка зумовлює „активне представлення майбутнього”. Основною ідеєю наступної праці Янча „Спроба створення принципів світового планування з позицій загальної теорії систем” було визначення людини, здатної формувати своє майбутнє як базовий елемент соціальної еволюції. Критичною умовою цього процесу він визначив контроль над системною динамікою суспільства й довкіллям. Зазначена діяльність зумовила формування нового різновиду прогнозування — нормативного, базовий алгоритм якого розгортається не від сьогодення до майбутнього, а від майбутнього до сьогодення. У цьому контексті Римський клуб дотепер особливу увагу приділяє проблемам, пов’язаним із нинішніми й майбутніми суперечностями в системах „суспільство – природа” і „людина – суспільство”. У прогностичних дослідженнях Римського клубу широко використовуються новітні методи – комп’ютерне моделювання, синергетика, форсайт, брейнстормінг та ін.

На адресу Римського клубу нерідко висловлюються претензії щодо прогнозів, які не збуваються. В цьому аспекті цікавою є думка керівника експертного клубу Мінпроменерго Російської Федерації Георгія Афанасьєва, який вважає, що хороший прогноз – це той прогноз, який не збувся але скорегував спрогнозоване майбутнє, викликав самим фактом свого існування ланцюжок дій, спрямованих на запобігання передбачуваній небезпеки. Так було з прогнозом Римського клубу початку 1970-х років щодо цілковитого виснаження ресурсів планети до 2020 року й настання еколого-енергетичної катастрофи. „Експертів почули, – зазначає Г. Афанасьєв, – в розвинутих країнах відбулася „зелена”, тобто аграрна революція, що дала змогу різко підвищити виробництво продовольства.

Завдяки цьому прогнозу були здійснені компенсаторні дії, результатом яких став „провал” передбачуваного. Однак це аніскільки не применшує цінності висновків Римського клубу” [12].

Другою особливістю Римського клубу є те, що він, проголошуючи себе поза політикою, все ж таки є політичним утворенням. Не заперечував цього й А. Печчеї, який зазначав, що Римський клуб є політичним в істинному, етимологічному значенні цього слова, оскільки, „сприяючи вивченню і осмисленню довгострокових інтересів людства, він на ділі допомагає закласти нові, більш міцні й співзвучні часові основи для прийняття важливих політичних рішень і водночас заставляє тих, від кого залежать ці рішення, усвідомити всю глибину покладеної на них відповідальності” [4, с. 138]. Не піддаючи сумніву значення досліджень Римського клубу, не слід забувати й про однополярну спрямованість сучасного процесу глобалізації, в контексті якої неважко зрозуміти, що Римський клуб та інші подібні йому прозахідні організації значною мірою є залежними від цього процесу. Т. Кремень з цього приводу зазначає: „Очевидно, що роботи Римського клубу, незважаючи на ряд позитивних моментів, мають на меті приховування кризи розвитку сучасної системи капіталізму на Заході шляхом надмірного підкреслення самих глобальних проблем розвитку людства та їхніх наслідків, уникаючи безперечно необхідного в аналізі глобальних проблем висвітлення причин появи цих проблем та їхнього жорсткого прояву” [13, с. 136]. Водночас політична складова діяльності Римського клубу значною мірою компенсується тим, що він зробив значний внесок у вивчення перспектив розвитку біосфери, пропагування ідей гармонізації відносин людини і природи, справив визначальний вплив на поглиблене розуміння перспектив виживання людства на тлі глобальних цивілізаційних і соціальних викликів.

Література:

1. Римский клуб // Теория и практика управления. – 2003. – № 3.
2. Цит. за: Круглова Г. А. Римский клуб // Новейший философский словарь / Г. А. Круглова. – <http://ariom.ru/wiki/RimskijKlub/print>.
3. Reshaping the International Order. A Report to the Club of Rome / Tinbergen, Dolman van Ettinger (Eds.), New-York: E.P.Dutton. 1976. – 325 p.
4. Печчеи Аурелио. Человеческие качества / Аурелио Печчеи. – М.: „Прогресс”, 1985.
5. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє / Б. Гаврилишин / Пер. з англ. Л. Л. Лещенко. – К.: Основи, 1993. – С. 54-55.
6. Грабовський С. Віднайдені дороговкази / С. Грабовський // Дзеркало тижня. – № 19 (747). 30 травня 2009 р.
7. Див.: Гаврилишин Богдан. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. – Вид. 3-тє, допов. – К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.

8. За пределами роста: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Д. М. Гвишиани. – М. : Прогресс, 1988.
9. **Кинг А.** Первая глобальная революция. Доклад Римского клуба / А. Кинг, Б. Шнайдер. – М. : Прогресс-Пангея, 1991. – С. 247.
10. Limits to Privatization: How to Avoid Too Much of a Good Thing: A Report to the Club of Rome. Edited by Ernst von Weizsacker, Oran R. Young, Matthias Finger. – London: Earthscan, 2005. – 414 p.
11. Factor Five: Transforming the Global Economy Through 80% Improvements in Resource Productivity: A Report to the Club of Rome. Edited by Ernst von Weizsacker, Karlson Hargroves, Michael H. Smith, Cheril Desha, Peter Stasinopoulos. – London: Earthscan, 2010. – 428 p.
12. **Еремеев В.** Наука предвидения / В. Еремеев // <http://www.eprmagazine.ru/vlast/pravila/nauka/31.08.07>.
13. **Кремень Т. В.** Історія створення, цілі та завдання Римського клубу / Т. В. Кремень // Практична філософія. – 2001. – № 3 (4).